

Павло ХОМЕНКО
доктор педагогічних наук, професор
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка
<https://orcid.org/0000-0003-3065-9095>
<https://doi.org/10.33989/pnpu.1308.c4238>

РОЗДІЛ V

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ У КОНТЕКСТІ ВОЄННИХ І СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ

Анотація. У дослідженні здійснено комплексний аналіз проблеми трансформації професійної підготовки майбутніх тренерів у закладах вищої освіти в умовах воєнних і соціальних ризиків. Констатовано, що воєнний стан і пов'язані з ним соціальні виклики виступають системними чинниками, які істотно змінюють умови функціонування освітнього та спортивного середовища, актуалізують нові вимоги до професійної діяльності тренера та зумовлюють необхідність оновлення цілей, змісту і результатів професійної підготовки. Розкрито концептуальні засади трансформації підготовки майбутніх тренерів на основі інтеграції компетентнісного, системного, ризик-орієнтованого та гуманістично-аксіологічного підходів. Визначено ключові змістово-методичні напрями оновлення освітніх програм, форм і методів навчання, а також особливості організації практичної підготовки й стажування в кризових умовах. Професійну готовність майбутніх тренерів до діяльності в умовах нестабільності розглянуто як інтегративне утворення, що поєднує мотиваційно-ціннісний, когнітивно-професійний, операційно-діяльнісний і регулятивний компоненти. Обґрунтовано значущість розвитку стресостійкості, адаптивності та саморегуляції, визначено роль фізичної культури як ресурсу відновлення й профілактики професійного вигорання. Запропоновано систему критеріїв, показників і рівнів сформованості професійної готовності майбутніх тренерів, а також окреслено можливості моніторингу та оцінювання результатів професійної підготовки. Матеріали дослідження можуть бути використані для вдосконалення освітніх програм підготовки тренерських кадрів у закладах вищої освіти в умовах воєнних і соціальних ризиків.

Ключові слова: професійна підготовка тренерів; воєнний стан; соціальні ризики; професійна готовність; компетентнісний підхід; стресостійкість; заклади вищої освіти.

Вступ. Сучасні трансформаційні процеси у сфері вищої освіти фізкультурно-спортивного профілю відбуваються в умовах безпрецедентного поєднання воєнних і соціальних ризиків, що істотно змінюють як зовнішній контекст функціонування закладів вищої освіти, так і внутрішню логіку професійної підготовки майбутніх фахівців. Воєнний стан, що триває в Україні,

актуалізує проблему стійкості освітніх систем, їхньої здатності до швидкої адаптації, збереження якості підготовки та водночас – до виконання соціально значущих, гуманістичних і реабілітаційних функцій [3; 5; 11]. За цих умов професійна підготовка майбутніх тренерів набуває особливого значення, оскільки діяльність тренера безпосередньо пов'язана зі збереженням і зміцненням фізичного та психічного здоров'я різних груп населення, формуванням життєстійкості, соціальної згуртованості та відновленням людського потенціалу [2; 14].

Воєнні та соціальні ризики – загроза життю і безпеці, вимушена міграція, руйнування спортивної інфраструктури, обмеження доступу до матеріально-технічних ресурсів, підвищене психоемоційне навантаження – трансформують традиційні умови освітнього й тренувального процесу. Водночас вони спричиняють перегляд професійних ролей тренера, розширюючи їх за рахунок психолого-педагогічної підтримки, кризового менеджменту, організації безпечного освітнього середовища та соціально орієнтованої діяльності. У цьому контексті стає очевидною необхідність науково обґрунтованої трансформації професійної підготовки майбутніх тренерів, що має спиратися не лише на адаптацію до наявних обмежень, а й на формування випереджувальної готовності до діяльності в умовах невизначеності та нестабільності.

Особливої актуальності набуває переосмислення методологічних засад професійної підготовки майбутніх тренерів у закладах вищої освіти. Компетентнісний підхід у поєднанні з системним, гуманістичним, аксіологічним і ризик-орієнтованим підходами створює концептуальну основу для модернізації змісту, форм і методів підготовки тренерських кадрів. За таких умов освітній процес має бути спрямований не лише на формування фахових знань, умінь і навичок, а й на розвиток особистісних якостей, що забезпечують професійну стійкість, адаптивність, стресостійкість і соціальну відповідальність майбутнього тренера [6; 15].

У зв'язку з цим *метою дослідження* є теоретико-методичне обґрунтування трансформації професійної підготовки майбутніх тренерів у закладах вищої освіти в контексті воєнних і соціальних ризиків.

Відповідно до поставленої мети у розділі передбачено розв'язання таких *завдань*:

1. Проаналізувати воєнні та соціальні ризики як системні чинники трансформації освітнього і спортивного середовища та визначити їхній вплив на професійну підготовку майбутніх тренерів.
2. Обґрунтувати концептуальні засади оновлення професійної підготовки майбутніх тренерів на основі компетентнісного, системного, гуманістичного та ризик-орієнтованого підходів.
3. Визначити змістово-методичні напрями трансформації освітніх програм, форм і методів підготовки майбутніх тренерів у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану.
4. Розкрити структуру професійної готовності майбутніх тренерів до діяльності в умовах воєнних і соціальних ризиків та окреслити критерії й показники її сформованості.

Отже, запропонований підхід до аналізу трансформації професійної підготовки майбутніх тренерів орієнтований на системне осмислення сучасних викликів воєнного часу та формування науково обґрунтованих орієнтирів для модернізації освітніх програм у галузі фізичної культури і спорту. Отримані теоретичні узагальнення можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових досліджень і практичного вдосконалення підготовки тренерських кадрів у закладах вищої освіти України.

1. Теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх тренерів у контексті воєнних і соціальних ризиків

Сучасні воєнні та соціальні ризики суттєво змінюють умови функціонування системи вищої освіти у сфері фізичної культури і спорту, визначаючи нові обмеження, виклики та пріоритети професійної підготовки майбутніх тренерів. Воєнний стан актуалізує проблеми безпеки, стабільності освітнього процесу, доступу до матеріально-технічних ресурсів і збереження контингенту здобувачів освіти, водночас посилюючи соціальні ризики, пов'язані з міграційними процесами, психоемоційною напругою та зниженням рівня соціальної захищеності населення [4; 10].

У цьому контексті воєнні й соціальні ризики постають не лише як зовнішні дестабілізуючі чинники, а й як каталізатори трансформаційних процесів у системі підготовки тренерських кадрів; їхній вплив зумовлює необхідність перегляду традиційних підходів до організації освітнього процесу, змісту професійної підготовки та вимог до результатів навчання, орієнтованих на формування адаптивності, стресостійкості й готовності майбутніх тренерів до діяльності в умовах нестабільності та кризових викликів.

З огляду на зазначене, у цьому розділі здійснюється аналіз сутності воєнних і соціальних ризиків, визначається їхній вплив на функціонування закладів вищої освіти фізкультурно-спортивного профілю та обґрунтовуються зміни професійних вимог до діяльності тренера в сучасних умовах.

1.1. Поняття воєнних і соціальних ризиків у сучасному освітньому та спортивному просторі.

У сучасних умовах розвитку суспільства категорія ризику набуває міждисциплінарного значення та активно використовується в педагогіці, соціології, психології, теорії управління й спорті для характеристики чинників, що порушують стабільність функціонування систем і ускладнюють досягнення запланованих результатів. В освітньому та спортивному просторі ризики постають як сукупність об'єктивних і суб'єктивних обставин, які можуть негативно впливати на організацію освітнього процесу, ефективність професійної підготовки, фізичний і психічний стан учасників освітньо-тренувальної діяльності, а також на сталість розвитку галузі фізичної культури і спорту загалом.

Особливе місце серед таких чинників посідає воєнний стан, який слід розглядати як системний дестабілізуючий чинник, що має комплексний і довготривалий вплив на всі рівні функціонування освітніх і спортивних

інституцій. Воєнний стан порушує усталені механізми організації навчального процесу, обмежує можливості очної взаємодії, зумовлює необхідність постійного дотримання безпекових протоколів, спричиняє руйнування або тимчасову втрату матеріально-технічної бази, зокрема спортивної інфраструктури. Крім того, він істотно змінює часову та просторову структуру освітньої діяльності, переводячи її у режим постійної адаптації до непередбачуваних обставин і загроз [6; 9].

Воєнний стан також характеризується високим рівнем невизначеності, що ускладнює стратегічне планування освітньої та тренувальної діяльності, знижує передбачуваність результатів професійної підготовки й потребує оперативних управлінських рішень. Для системи підготовки майбутніх тренерів це означає необхідність поєднання освітніх, тренувальних і виховних функцій із функціями забезпечення безпеки, психологічної підтримки та соціальної стабілізації здобувачів освіти.

Поряд із воєнними ризиками суттєвого значення набувають соціальні ризики, які посилюються в умовах війни та мають безпосередній вплив на освітній і спортивний простір. До таких ризиків належать, передусім, масові міграційні процеси, що призводять до порушення сталості контингенту здобувачів освіти, зміни соціально-культурного середовища навчання, втрати звичних соціальних зв'язків і зниження рівня соціальної підтримки. Міграція студентської молоді та викладацько-тренерського складу ускладнює реалізацію освітніх програм, обмежує можливості практичної підготовки та негативно впливає на безперервність формування професійних компетентностей майбутніх тренерів [12].

Не менш значущим соціальним ризиком є підвищена психоемоційна напруга, що проявляється у зростанні рівня тривожності, емоційного виснаження, зниженні мотивації до навчання і професійного саморозвитку. У спортивному середовищі це може призводити до порушення тренувального режиму, зниження працездатності, погіршення адаптаційних можливостей організму та підвищення ризику професійного вигорання як у здобувачів освіти, так і у викладачів і тренерів. Для майбутніх тренерів такі умови створюють додаткові виклики, оскільки вони мають не лише справлятися з власним психоемоційним станом, а й бути готовими до надання підтримки вихованцям у кризових ситуаціях.

Вагомим соціальним ризиком виступає також зниження доступу до освітньої та спортивної інфраструктури, що виявляється в обмеженому використанні спортивних споруд, інвентарю, тренувальних баз, а інколи – в їх повній втраті внаслідок бойових дій. Такі обмеження унеможливають реалізацію традиційних форм практичної підготовки, змушують заклади вищої освіти шукати альтернативні формати навчання та тренування, а також переглядати зміст і методи професійної підготовки майбутніх тренерів з урахуванням реальних ресурсних можливостей.

Сукупний вплив воєнних і соціальних ризиків істотно трансформує освітні та тренувальні процеси у закладах вищої освіти фізкультурно-спортивного профілю. Освітній процес набуває гнучкого, адаптивного

характеру, поєднуючи очні, дистанційні та змішані формати навчання, тоді як тренувальна діяльність дедалі частіше ґрунтується на принципах індивідуалізації, варіативності та безпекової доцільності. За таких умов змінюються не лише організаційні параметри підготовки, а й її цільові орієнтири: пріоритет набуває формування у майбутніх тренерів здатності діяти в умовах обмежень, невизначеності та підвищеного ризику [4; 13].

Отже, воєнні та соціальні ризики в сучасному освітньому та спортивному просторі слід розглядати як складні багатовимірні чинники, що одночасно виконують дестабілізуючу та трансформаційну функції; їх урахування є необхідною передумовою науково обґрунтованого оновлення системи професійної підготовки майбутніх тренерів, орієнтованої на формування професійної стійкості, адаптивності та готовності до діяльності в умовах кризових викликів.

1.2. Вплив воєнних викликів на функціонування закладів вищої освіти фізкультурно-спортивного профілю.

Воєнні виклики, зумовлені тривалим станом збройного протистояння, мають комплексний вплив на функціонування закладів вищої освіти фізкультурно-спортивного профілю, визначаючи специфіку їхньої освітньої, організаційно-управлінської та матеріально-технічної діяльності. На відміну від традиційних кризових ситуацій, воєнний стан характеризується високою тривалістю, системністю та непередбачуваністю, що унеможливорює використання стандартних механізмів стабілізації освітнього процесу й потребує глибокої адаптації всієї системи професійної підготовки майбутніх тренерів.

Одним із ключових наслідків воєнних викликів є організаційні та ресурсні обмеження, які безпосередньо впливають на якість і безперервність освітнього процесу. До організаційних обмежень належать часті зміни режимів навчання, вимушені перерви в освітній діяльності, нестабільність розкладу занять, скорочення аудиторного часу, а також ускладнення координації між структурними підрозділами закладів вищої освіти. Ресурсні обмеження виявляються у зниженні фінансування, дефіциті матеріально-технічних засобів, обмеженому доступі до спортивних споруд і спеціалізованого інвентарю, а також у кадрових втратах, пов'язаних із мобілізацією, вимушеним переміщенням або професійним вигоранням викладачів і тренерів [4; 11].

В умовах воєнного стану особливо гостро постає проблема збереження та ефективного використання наявних ресурсів, що змушує заклади вищої освіти фізкультурно-спортивного профілю оптимізувати навчальні плани, переглядати пріоритети підготовки, скорочувати або трансформувати окремі види практичної діяльності. Це, своєю чергою, актуалізує потребу в пошуку альтернативних форм організації навчання та тренувального процесу, здатних забезпечити досягнення освітніх результатів за умов обмежених можливостей.

Суттєвих змін зазнає трансформація форм навчання і практичної підготовки майбутніх тренерів: традиційні форми навчання дедалі частіше поєднуються з дистанційними та змішаними форматами, що дозволяє

забезпечити відносну безперервність освітнього процесу в умовах небезпеки та територіальної розпорошеності здобувачів освіти. Водночас дистанційні формати мають обмежені можливості для реалізації практично орієнтованої складової підготовки, яка є визначальною для формування професійної компетентності тренера.

У зв'язку з цим відбувається переорієнтація практичної підготовки на використання моделювання професійних ситуацій, відеоаналізу тренувальної діяльності, цифрових тренажерів, симуляційних технологій і альтернативних баз практики. Значного поширення набувають індивідуальні та малі групові форми тренувальної роботи, волонтерська діяльність у сфері фізичної культури і спорту, а також соціально спрямовані проекти, що дозволяють майбутнім тренерам набувати професійного досвіду в умовах реальних обмежень і кризових ситуацій [1; 3; 12].

Особливого значення в умовах воєнних викликів набувають безпекові вимоги до освітнього середовища, які стають одним із ключових чинників організації освітнього процесу в закладах вищої освіти фізкультурно-спортивного профілю. Безпека учасників освітнього процесу передбачає наявність укриттів, чітких алгоритмів дій у разі повітряної тривоги, адаптацію навчальних і тренувальних приміщень до вимог цивільного захисту, а також постійний моніторинг ризиків, пов'язаних із перебуванням у спортивних спорудах.

Крім фізичної безпеки, важливого значення набуває психологічна безпека освітнього середовища, що передбачає створення умов для зниження рівня тривожності, підтримки психоемоційної стабільності здобувачів освіти та викладачів, формування атмосфери довіри, взаємопідтримки й гуманістичної взаємодії. Для майбутніх тренерів це має особливе значення, оскільки в процесі професійної підготовки вони засвоюють не лише фахові знання й уміння, а й моделі поведінки та професійної взаємодії, які згодом транслюватимуть у власній тренерській діяльності.

Отже, воєнні виклики істотно трансформують функціонування закладів вищої освіти фізкультурно-спортивного профілю, впливаючи на організаційні та ресурсні можливості, форми навчання і практичної підготовки, а також вимоги до безпеки освітнього середовища. Усвідомлення цих змін і їх системне врахування є необхідною передумовою для розроблення ефективних моделей професійної підготовки майбутніх тренерів, здатних забезпечити якісну підготовку фахівців у складних умовах воєнного часу.

1.3. Зміна професійних вимог до діяльності тренера в умовах нестабільності.

Воєнні та соціальні виклики, що характеризують сучасний етап розвитку суспільства, зумовлюють суттєві зміни у змісті й структурі професійної діяльності тренера, актуалізуючи необхідність перегляду традиційних уявлень про його функціональні обов'язки та професійні компетентності. Умови нестабільності, невизначеності й підвищеного ризику розширюють спектр професійних вимог до тренера, перетворюючи його з вузькоспеціалізованого

фахівця у багатофункціонального суб'єкта освітньо-виховного, соціального та психолого-педагогічного впливу [10; 15].

Однією з визначальних тенденцій є розширення професійних ролей тренера, що відбувається внаслідок ускладнення умов організації тренувального процесу та зміни потреб вихованців. У сучасних умовах тренер дедалі частіше виступає не лише як організатор спортивної підготовки й фахівець з удосконалення рухових якостей, а й як наставник, координатор освітньо-тренувальної діяльності, модератор безпечного середовища, кризовий менеджер і комунікатор у складних ситуаціях. Він змушений оперативно адаптувати тренувальні програми до наявних ресурсів, забезпечувати гнучкість планування, приймати відповідальні рішення в умовах обмеженої інформації та високого рівня ризику, що суттєво підвищує інтелектуальне й емоційне навантаження на суб'єкта професійної діяльності [3; 6].

В умовах воєнного стану особливої ваги набуває психолого-педагогічна складова професійної діяльності тренера, значущість якої істотно зростає порівняно з мирним періодом: тренер має бути здатним розпізнавати психоемоційні стани вихованців, пов'язані з переживанням стресу, тривоги, втрати або травматичного досвіду, а також застосовувати педагогічно доцільні й психологічно безпечні методи взаємодії. Формування мотивації до занять, підтримка емоційної стабільності, створення атмосфери довіри та психологічного комфорту стають необхідними умовами ефективного тренувального процесу.

Крім того, тренер у сучасних умовах має володіти базовими навичками саморегуляції, стрес-менеджменту та профілактики професійного вигорання, оскільки його власний психоемоційний стан безпосередньо впливає на якість педагогічної взаємодії та результати підготовки вихованців. У цьому контексті психолого-педагогічна компетентність тренера розглядається як інтегративна характеристика, що поєднує знання, уміння, особистісні якості й ціннісні орієнтації, необхідні для ефективної діяльності в умовах нестабільності.

Вагомим аспектом зміни професійних вимог є зростання соціальної відповідальності тренера в умовах війни: тренерська діяльність дедалі більше набуває соціально орієнтованого характеру, виходячи за межі досягнення спортивних результатів і спрямовуючись на підтримку фізичного та психічного здоров'я, соціальну інтеграцію й відновлення життєстійкості різних груп населення. У воєнний період тренер часто залучається до роботи з внутрішньо переміщеними особами, дітьми та молоддю, які зазнали травматичного досвіду, ветеранами бойових дій, що потребує високого рівня професійної етики, емпатії та громадянської зрілості.

Соціальна відповідальність тренера також проявляється у формуванні ціннісних орієнтацій вихованців, популяризації здорового способу життя як чинника психофізичної стійкості, утвердженні гуманістичних і патріотичних ідеалів, розвитку колективізму та взаємопідтримки. За таких умов тренер виступає важливим агентом соціальної стабілізації, здатним через засоби фізичної культури і спорту сприяти збереженню людського потенціалу та

відновленню соціальних зв'язків у суспільстві, що переживає наслідки воєнних дій [2; 4; 11].

Отже, зміна професійних вимог до діяльності тренера зумовлює необхідність комплексного оновлення системи його професійної підготовки – сучасний тренер має бути готовим до виконання розширеного спектра професійних ролей, володіти розвиненою психолого-педагогічною компетентністю та усвідомлювати високу соціальну відповідальність своєї діяльності, що має бути відображено у змісті, формах і результатах підготовки майбутніх тренерів у закладах вищої освіти.

Таким чином, у процесі теоретичного аналізу проблеми професійної підготовки майбутніх тренерів у контексті воєнних і соціальних ризиків встановлено, що сучасні умови функціонування системи вищої освіти у сфері фізичної культури і спорту характеризуються високим рівнем нестабільності, невизначеності та багатофакторного впливу кризових чинників, які суттєво трансформують як зміст, так і організацію освітнього процесу.

З'ясовано, що воєнні та соціальні ризики мають комплексний, багатовимірний характер і проявляються як у вигляді об'єктивних обмежень (руйнування інфраструктури, ресурсний дефіцит, міграційні процеси), так і суб'єктивних чинників (підвищена психоемоційна напруга, зниження мотивації, порушення соціальних зв'язків). Встановлено, що ці ризики виконують не лише дестабілізуючу, а й трансформаційну функцію, стимулюючи модернізацію системи професійної підготовки майбутніх тренерів.

У ході дослідження доведено, що воєнні виклики істотно впливають на функціонування закладів вищої освіти фізкультурно-спортивного профілю, зумовлюючи:

- зміну організаційних параметрів освітнього процесу (нестабільність навчання, поєднання різних форматів);
- обмеження матеріально-технічних і кадрових ресурсів;
- необхідність впровадження альтернативних форм практичної підготовки (моделювання, цифрові технології, індивідуалізовані тренування);
- підвищення ролі безпекових (фізичних і психологічних) компонентів освітнього середовища.

Визначено, що в умовах воєнного стану відбувається суттєва трансформація форм навчання і тренувальної діяльності, які набувають гнучкого, адаптивного та варіативного характеру, орієнтованого на забезпечення безперервності професійної підготовки навіть за умов обмежених ресурсів.

Особливу увагу приділено зміні професійних вимог до діяльності тренера, у результаті чого встановлено, що сучасний тренер повинен виступати як багатофункціональний фахівець, здатний поєднувати ролі організатора тренувального процесу, наставника, кризового менеджера та соціального агента. Обґрунтовано, що ключового значення набуває розвиток психолого-педагогічної компетентності, стресостійкості, навичок саморегуляції та

готовності до роботи з різними соціальними групами в умовах кризових ситуацій.

Узагальнення результатів теоретичного аналізу дає підстави стверджувати, що ефективна професійна підготовка майбутніх тренерів у сучасних умовах має бути орієнтована на формування їхньої адаптивності, професійної стійкості, готовності до діяльності в умовах невизначеності та підвищеного ризику, а також здатності забезпечувати психофізичну підтримку вихованців.

2. Концептуальні засади трансформації професійної підготовки майбутніх тренерів

Сучасні воєнні та соціальні виклики зумовлюють необхідність глибокого переосмислення концептуальних основ професійної підготовки майбутніх тренерів у закладах вищої освіти. Трансформація змісту й організації підготовки тренерських кадрів у цих умовах не може обмежуватися ситуативними або фрагментарними змінами, а потребує опори на чітко визначені методологічні орієнтири, здатні забезпечити цілісність, стійкість і прогностичний характер освітнього процесу.

Професійна підготовка майбутніх тренерів розглядається нами на цьому етапі крізь призму компетентнісного, системного, ризик-орієнтованого та гуманістично-аксіологічного підходів, які утворюють інтегративну методологічну основу її оновлення; застосування зазначених підходів дає змогу обґрунтувати трансформацію структури професійних компетентностей, актуалізувати значущість кризових компетентностей, а також визначити адаптивність як ключову якість сучасного тренера [2; 13].

Особливу увагу приділено питанням управління освітніми ризиками, забезпечення стійкості освітнього процесу та утвердження гуманістичних цінностей у професійній підготовці тренерів у воєнний період. Таке концептуальне трактування створює теоретичне підґрунтя для подальшого обґрунтування змістово-методичних рішень і моделей підготовки майбутніх тренерів, адекватних умовам нестабільності та кризових викликів.

2.1. Компетентнісний підхід як методологічна основа оновлення професійної підготовки

Компетентнісний підхід у сучасній педагогічній науці розглядається як провідна методологічна основа модернізації професійної підготовки фахівців, що орієнтує освітній процес не лише на засвоєння системи знань, умінь і навичок, а передусім на формування здатності ефективно діяти в реальних, у тому числі складних і нестандартних, професійних ситуаціях. В умовах воєнних і соціальних ризиків значення компетентнісного підходу істотно зростає, оскільки саме він забезпечує інтеграцію теоретичної підготовки з практичним досвідом, особистісними якостями та ціннісними орієнтаціями майбутнього тренера [11; 14].

Одним із ключових аспектів реалізації компетентнісного підходу є трансформація структури професійних компетентностей майбутніх тренерів

відповідно до нових умов професійної діяльності. Традиційна модель професійної компетентності, що зосереджувалася переважно на методиці тренування, техніко-тактичній підготовці та фізичному розвитку спортсменів, у сучасних умовах виявляється недостатньою. Воєнний стан актуалізує потребу в розширенні структури компетентностей за рахунок включення компонентів, пов'язаних із безпекою, кризовим управлінням, психолого-педагогічною підтримкою та соціальною взаємодією. У результаті професійна компетентність майбутнього тренера набуває інтегративного характеру, поєднуючи фахові, особистісні, комунікативні та соціально відповідальні складові [2; 10].

Важливим напрямом оновлення професійної підготовки є інтеграція кризових компетентностей у структуру підготовки майбутніх тренерів. Кризові компетентності охоплюють уміння діяти в умовах стресу, невизначеності й обмежених ресурсів, приймати оперативні рішення, забезпечувати психологічну підтримку та організовувати діяльність у ситуаціях підвищеного ризику; у поєднанні з фаховими компетентностями вони формують цілісну основу професійної готовності тренера до діяльності в умовах нестабільності.

Інтеграція зазначених компетентностей передбачає перегляд змісту освітніх програм, методів навчання та критеріїв оцінювання результатів підготовки. Зокрема, актуалізується використання проблемно-орієнтованого навчання, аналізу професійних кейсів, моделювання кризових ситуацій, рефлексивних практик і командної роботи, що сприяють формуванню у майбутніх тренерів здатності до самостійного прийняття рішень і відповідальної професійної поведінки [11; 13].

Центральною характеристикою сучасної моделі професійної компетентності тренера виступає адаптивність як ключова якість майбутнього фахівця, яка проявляється у здатності гнучко реагувати на зміни зовнішніх умов, ефективно перебудовувати тренувальний і освітній процес, зберігати професійну результативність за умов нестабільності та невизначеності. В умовах воєнного стану адаптивність стає не лише професійною, а й життєво необхідною якістю, що забезпечує стійкість діяльності тренера та його готовність до виконання розширеного спектра професійних ролей.

Отже, компетентнісний підхід у сучасних умовах виступає методологічним підґрунтям оновлення професійної підготовки майбутніх тренерів, спрямованим на трансформацію структури професійних компетентностей та формування адаптивності як ключової якості сучасного тренера. Реалізація положень цього підходу створює передумови для підготовки фахівців, здатних ефективно здійснювати професійну діяльність у складних і динамічних умовах воєнного та соціального ризику.

2.2. Системний та ризик-орієнтований підходи в організації підготовки тренерських кадрів

У сучасних умовах воєнної нестабільності організація професійної підготовки майбутніх тренерів потребує методологічних підходів, здатних забезпечити цілісність, керованість і стійкість освітнього процесу за умов підвищеної невизначеності. У цьому контексті особливого значення набувають

системний та ризик-орієнтований підходи, які дозволяють розглядати підготовку тренерських кадрів як складну, динамічну систему, чутливу до зовнішніх і внутрішніх викликів, але водночас здатну до саморегуляції та адаптації.

Системний підхід передбачає розгляд професійної підготовки майбутніх тренерів як цілісного утворення, у межах якого взаємопов'язані цілі, зміст, форми, методи, засоби навчання, суб'єкти освітнього процесу та очікувані результати. За таких умов будь-які трансформації, зумовлені воєнними викликами, мають системний характер і потребують узгоджених змін на всіх рівнях організації підготовки – від нормативно-методичного забезпечення до практичної реалізації освітніх програм. Системний підхід уможливує виявлення «вразливих місць» освітнього процесу, прогнозування наслідків змін і запобігання фрагментарним, несистемним рішенням, що можуть знижувати ефективність професійної підготовки.

Важливим складником реалізації системного підходу в умовах воєнного стану є управління освітніми ризиками, яке передбачає ідентифікацію, аналіз і контроль чинників, здатних негативно впливати на якість підготовки майбутніх тренерів. До таких ризиків належать порушення безперервності освітнього процесу, зниження доступу до матеріально-технічних ресурсів, кадрові втрати, психоемоційне виснаження учасників освітнього процесу, а також обмеження можливостей практичної підготовки. Управління освітніми ризиками ґрунтується на принципах проактивності, гнучкості та відповідальності, що передбачає не лише реагування на вже наявні загрози, а й запровадження превентивних заходів [11; 14].

З позицій ризик-орієнтованого підходу особливого значення набуває прогнозування і мінімізація негативних наслідків воєнних і соціальних викликів для системи підготовки тренерських кадрів. Прогностична діяльність дозволяє моделювати можливі сценарії розвитку освітнього процесу, оцінювати ймовірність виникнення критичних ситуацій та визначати оптимальні стратегії їх подолання. Мінімізація негативних наслідків реалізується через диверсифікацію форм навчання, використання альтернативних освітніх ресурсів, впровадження гнучких навчальних планів, а також створення умов для психолого-педагогічної підтримки здобувачів освіти й викладачів.

Системний і ризик-орієнтований підходи також сприяють забезпеченню стійкості освітнього процесу, яка розглядається як здатність закладів вищої освіти фізкультурно-спортивного профілю підтримувати прийнятний рівень якості професійної підготовки за умов тривалих зовнішніх потрясінь. Стійкість освітнього процесу передбачає наявність адаптивних механізмів управління, резервних ресурсів, налагоджених комунікаційних каналів та готовності до оперативного перегляду організаційних рішень. Для підготовки майбутніх тренерів це означає можливість безперервного формування професійних компетентностей незалежно від зміни форматів навчання або умов реалізації освітніх програм.

Таким чином, поєднання системного та ризик-орієнтованого підходів створює методологічне підґрунтя для організації професійної підготовки

тренерських кадрів у воєнний період. Їх застосування забезпечує цілісність і керованість освітнього процесу, підвищує його стійкість до зовнішніх викликів і сприяє формуванню у майбутніх тренерів здатності ефективно діяти в умовах ризику та невизначеності.

2.3. Гуманістична та аксіологічна парадигми професійної підготовки тренерів у воєнний період

Воєнний період істотно загострює питання ціннісних орієнтирів професійної діяльності фахівців у сфері фізичної культури і спорту, зумовлюючи необхідність переосмислення гуманістичних і аксіологічних засад підготовки майбутніх тренерів. За умов постійної загрози життю, фізичному та психічному здоров'ю людини професійна підготовка тренерських кадрів не може обмежуватися формуванням суто фахових компетентностей, а має бути спрямована на виховання особистості, здатної діяти відповідально, етично й гуманно в умовах кризових викликів. У цьому контексті гуманістична та аксіологічна парадигми виступають ключовими концептуальними орієнтирами трансформації професійної підготовки тренерів у воєнний період.

Центральне місце в аксіологічному вимірі підготовки майбутніх тренерів посідають цінності життя, здоров'я і безпеки, які в умовах війни набувають пріоритетного значення. Фізична культура і спорт розглядаються не лише як засоби досягнення спортивних результатів, а передусім як інструменти збереження життєвих ресурсів людини, підтримки її фізичного й психоемоційного стану, відновлення працездатності та життєстійкості. Відповідно, професійна діяльність тренера має ґрунтуватися на безумовному визнанні цінності людського життя, дотриманні принципів безпеки під час організації освітньо-тренувального процесу та усвідомленні відповідальності за здоров'я вихованців [2; 14].

Гуманістична парадигма передбачає орієнтацію професійної підготовки тренерів на особистісний розвиток здобувачів освіти, повагу до їхніх індивідуальних потреб, можливостей і психоемоційного стану. У воєнний період це означає необхідність створення психологічно безпечного освітнього середовища, у якому тренер здатний не лише навчати й тренувати, а й підтримувати, мотивувати, сприяти відновленню внутрішніх ресурсів особистості. Таким чином, гуманістичний підхід формує підґрунтя для розвитку емпатії, толерантності та педагогічної чутливості як важливих професійних якостей майбутнього тренера.

Важливою складовою гуманістично-аксіологічної парадигми є етичні засади професійної діяльності тренера, що в умовах війни набувають особливої актуальності. Професійна етика тренера охоплює дотримання принципів справедливості, відповідальності, недопущення дискримінації, поваги до людської гідності та забезпечення рівних можливостей для всіх учасників освітньо-тренувального процесу. У кризових умовах тренер часто опиняється перед складними моральними виборами, що потребують високого рівня етичної свідомості та готовності діяти відповідно до гуманістичних цінностей навіть за умов обмежених ресурсів і підвищеного ризику [1; 15].

Етична складова професійної підготовки майбутніх тренерів також передбачає формування відповідального ставлення до використання фізичних навантажень, недопущення перевантаження й травматизації вихованців, особливо осіб, які пережили травматичний досвід або перебувають у стані підвищеної психоемоційної вразливості. У цьому аспекті етика тренерської діяльності тісно пов'язана з принципами безпеки, турботи та педагогічної доцільності.

В умовах воєнного часу особливої ваги набуває виховний потенціал тренерської професії, який реалізується через формування ціннісних орієнтацій, соціальної зрілості та громадянської відповідальності вихованців. Тренер виступає важливим суб'єктом виховного впливу, здатним через засоби фізичної культури і спорту сприяти формуванню життєстійкості, патріотизму, колективізму, взаємопідтримки та поваги до загальнолюдських цінностей. У воєнний період ця виховна функція набуває особливої значущості, оскільки спорт і фізична активність можуть слугувати ефективними засобами соціальної стабілізації та психоемоційного відновлення.

Отже, гуманістична та аксіологічна парадигми професійної підготовки тренерів у воєнний період визначають ціннісно-сміслові орієнтири трансформації освітнього процесу. Орієнтація на цінності життя, здоров'я і безпеки, дотримання етичних засад професійної діяльності та реалізація виховного потенціалу тренерської професії створюють передумови для підготовки фахівців, здатних здійснювати професійну діяльність на засадах гуманізму, соціальної відповідальності та педагогічної культури в умовах нестабільності й воєнних викликів.

Таким чином здійснено концептуальне осмислення трансформації професійної підготовки майбутніх тренерів у закладах вищої освіти в умовах воєнних і соціальних ризиків, що дало змогу визначити методологічні орієнтири її оновлення та забезпечення стійкості освітнього процесу. Обґрунтовано, що сучасні виклики воєнного часу потребують не фрагментарних змін, а цілісного перегляду теоретичних засад професійної підготовки тренерських кадрів з урахуванням нових умов професійної діяльності.

Установлено, що компетентнісний підхід виступає провідною методологічною основою оновлення професійної підготовки майбутніх тренерів, оскільки забезпечує переорієнтацію освітнього процесу з накопичення знань на формування здатності ефективно діяти в умовах нестабільності та невизначеності. Доведено необхідність трансформації структури професійних компетентностей шляхом інтеграції фахових і кризових компетентностей, а також визначено адаптивність як ключову якість сучасного тренера, що забезпечує гнучкість професійної поведінки та збереження результативності діяльності в умовах ризику.

З'ясовано, що системний і ризик-орієнтований підходи створюють методологічне підґрунтя для організації професійної підготовки тренерських кадрів як цілісної, керованої та стійкої системи. Їх застосування дає змогу здійснювати управління освітніми ризиками, прогнозувати можливі негативні

наслідки воєнних і соціальних викликів та мінімізувати їхній вплив на якість підготовки майбутніх тренерів. Визначено, що забезпечення стійкості освітнього процесу в умовах воєнного стану є важливою умовою безперервного формування професійних компетентностей і готовності майбутніх фахівців до виконання розширеного спектра професійних ролей.

Обґрунтовано, що гуманістична та аксіологічна парадигми професійної підготовки тренерів у воєнний період визначають ціннісно-сміслові орієнтири трансформації освітнього процесу. Доведено пріоритетність цінностей життя, здоров'я і безпеки, актуалізовано значущість етичних засад професійної діяльності тренера та розкрито виховний потенціал тренерської професії як важливого чинника соціальної стабілізації, психоемоційної підтримки й формування громадянської відповідальності в умовах війни.

3. Змістово-методичні напрями трансформації професійної підготовки майбутніх тренерів

Сучасні воєнні та соціальні виклики зумовлюють необхідність переходу від концептуального обґрунтування трансформації професійної підготовки майбутніх тренерів до визначення конкретних змістово-методичних рішень її практичної реалізації. У цих умовах особливої актуальності набуває оновлення змісту освітніх програм, форм і методів навчання, а також організації практичної підготовки з урахуванням обмежень, ризиків і потреб безпекового освітнього середовища.

3.1. Актуалізація змісту освітніх програм підготовки тренерів в умовах воєнного стану

Воєнний стан істотно змінює соціальні, безпекові та професійні умови здійснення тренерської діяльності, що зумовлює необхідність актуалізації змісту освітніх програм підготовки майбутніх тренерів у закладах вищої освіти. За цих умов традиційна структура освітніх програм, орієнтована переважно на формування спеціальних спортивно-методичних знань і навичок, потребує цілеспрямованого коригування з урахуванням нових викликів, пов'язаних із забезпеченням безпеки, психоемоційної стійкості та соціальної відповідальності майбутніх фахівців.

Першочергового значення набуває корекція навчальних дисциплін, що передбачає перегляд їхнього змістового наповнення, цільових орієнтирів і результатів навчання. У межах професійно орієнтованих дисциплін актуалізується включення тем, пов'язаних з організацією тренувального процесу в умовах обмежених ресурсів, адаптацією навантажень до психофізичного стану спортсменів, профілактикою травматизму та збереженням здоров'я в кризових ситуаціях. Корекція навчальних дисциплін також передбачає підвищення ролі практико-орієнтованих завдань, аналізу реальних професійних кейсів і використання ситуаційного навчання, що дозволяє майбутнім тренерам формувати здатність до прийняття рішень в умовах невизначеності.

Важливим напрямом оновлення змісту освітніх програм є міждисциплінарна інтеграція, яка забезпечує цілісне бачення професійної діяльності тренера в сучасних умовах. Інтеграція знань з теорії і методики спортивного тренування, педагогіки, психології, медицини, безпеки життєдіяльності та соціальних наук дозволяє сформувати у майбутніх тренерів комплексне розуміння факторів, що впливають на ефективність тренувального процесу в умовах воєнних і соціальних ризиків. Міждисциплінарний підхід сприяє подоланню фрагментарності навчання, посилює зв'язок теорії з практикою та формує здатність інтегрувати різні знання й уміння для розв'язання складних професійних завдань [3; 6].

Особливу актуальність у воєнний період має включення безпекових і психолого-педагогічних модулів до змісту освітніх програм підготовки тренерів. Безпекові модулі спрямовані на формування у здобувачів освіти знань і навичок з організації безпечного освітньо-тренувального середовища, дотримання вимог цивільного захисту, надання домедичної допомоги та дій у надзвичайних ситуаціях. Психолого-педагогічні модулі, своєю чергою, орієнтовані на розвиток умінь психоемоційної підтримки, формування стресостійкості, профілактику професійного вигорання та забезпечення психологічної безпеки учасників тренувального процесу.

Інтеграція зазначених модулів у зміст освітніх програм сприяє формуванню у майбутніх тренерів цілісної професійної готовності до діяльності в умовах воєнного стану, поєднуючи фахову, психолого-педагогічну та безпекову складові. Такий підхід дозволяє не лише підвищити адаптивність освітніх програм до сучасних викликів, а й забезпечити відповідність підготовки тренерських кадрів реальним потребам суспільства та сфери фізичної культури і спорту в умовах нестабільності.

Отже, актуалізація змісту освітніх програм підготовки тренерів у воєнний період передбачає системну корекцію навчальних дисциплін, посилення міждисциплінарної інтеграції та цілеспрямоване включення безпекових і психолого-педагогічних модулів. Реалізація цих напрямів створює передумови для формування професійно мобільних, соціально відповідальних і психологічно стійких тренерів, здатних ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах воєнних і соціальних ризиків.

3.2. Трансформація форм і методів навчання майбутніх тренерів

Воєнний стан істотно впливає на організацію освітнього процесу в закладах вищої освіти фізкультурно-спортивного профілю, зумовлюючи необхідність трансформації традиційних форм і методів навчання майбутніх тренерів. За умов підвищених безпекових ризиків, територіальної розпорошеності здобувачів освіти та обмеженого доступу до матеріально-технічної бази освітній процес має набути гнучкого, адаптивного й мобільного характеру, зберігаючи водночас практичну спрямованість і якість професійної підготовки.

Одним із ключових напрямів такої трансформації є впровадження дистанційних, змішаних та мобільних форматів навчання, які дозволяють

забезпечити безперервність освітнього процесу в умовах нестабільності. Дистанційне навчання створює можливості для реалізації теоретичної складової підготовки незалежно від місця перебування здобувачів освіти, тоді як змішані формати поєднують онлайн-навчання з очними заняттями у безпечних умовах. Мобільні формати навчання, орієнтовані на використання портативних засобів, тимчасових навчальних просторів і гнучкого розкладу, сприяють адаптації освітнього процесу до динамічних умов воєнного часу та підвищують доступність освіти для різних категорій здобувачів.

Водночас особливої уваги потребує адаптація практичної та тренерської підготовки, яка є визначальною для формування професійної компетентності майбутнього тренера. Обмеження щодо використання спортивних споруд і традиційних баз практики зумовлюють необхідність перегляду змісту й організації практичних занять, орієнтації на індивідуальні та малі групові форми роботи, використання альтернативних локацій для тренувань. Адаптація практичної підготовки також передбачає включення завдань з планування тренувального процесу в умовах обмежених ресурсів, розроблення індивідуалізованих програм занять і моделювання нестандартних професійних ситуацій, що підвищує готовність майбутніх тренерів до реальної професійної діяльності.

Важливу роль у трансформації форм і методів навчання відіграє використання цифрових і симуляційних технологій, які розширюють можливості професійної підготовки за умов воєнних і соціальних ризиків. Цифрові платформи, відеоаналіз тренувальної діяльності, віртуальні тренажери та симуляційні програми дозволяють моделювати тренерські ситуації, аналізувати помилки, відпрацьовувати алгоритми професійних дій без необхідності постійної присутності у спортивних залах. Симуляційні технології сприяють розвитку аналітичного мислення, навичок прийняття рішень і професійної рефлексії, що є особливо важливим в умовах невизначеності та підвищеного ризику [4; 6].

Таким чином, трансформація форм і методів навчання майбутніх тренерів у воєнний період передбачає поєднання дистанційних, змішаних і мобільних форматів навчання, адаптацію практичної та тренерської підготовки до наявних умов, а також активне використання цифрових і симуляційних технологій. Реалізація зазначених підходів забезпечує гнучкість, адаптивність і практичну спрямованість професійної підготовки, створюючи передумови для формування готовності майбутніх тренерів до діяльності в умовах воєнних і соціальних ризиків.

3.3. Особливості організації практичної підготовки та стажування майбутніх тренерів у кризових умовах

Практична підготовка та стажування є ключовими компонентами професійного становлення майбутніх тренерів, оскільки саме в процесі безпосередньої діяльності відбувається інтеграція теоретичних знань, професійних умінь і особистісних якостей. В умовах воєнних і соціальних криз традиційні моделі організації практики зазнають суттєвих обмежень, що

зумовлює необхідність пошуку альтернативних підходів до її реалізації, здатних забезпечити формування професійної готовності майбутніх фахівців за умов нестабільності та підвищеного ризику.

Одним із важливих напрямів оновлення практичної підготовки є використання альтернативних баз практики, що дозволяє компенсувати обмежений доступ до спеціалізованих спортивних споруд і традиційних тренувальних баз. Такими альтернативними базами можуть виступати заклади загальної середньої освіти, громадські спортивні простори, реабілітаційні центри, центри фізичної активності для внутрішньо переміщених осіб, а також тимчасово облаштовані тренувальні локації. Залучення різних типів баз практики розширює професійний досвід майбутніх тренерів, сприяє формуванню гнучкості та здатності адаптувати тренувальний процес до реальних умов і потреб різних цільових груп.

Вагомою складовою практичної підготовки майбутніх тренерів у кризових умовах є волонтерська та соціально орієнтована діяльність, яка набуває особливої значущості у воєнний період. Участь у волонтерських проєктах, організація рухової активності для дітей, молоді, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів бойових дій та інших соціально вразливих категорій населення сприяє формуванню у майбутніх тренерів соціальної відповідальності, емпатії та громадянської зрілості. Така діяльність створює умови для набуття реального професійного досвіду, розвитку комунікативних і психолого-педагогічних компетентностей, а також усвідомлення суспільної значущості тренерської професії.

Волонтерська практика дозволяє майбутнім тренерам працювати в умовах обмежених ресурсів, нестандартних запитів і підвищеного психоемоційного навантаження, що наближає їхню підготовку до реальних умов професійної діяльності у воєнний час. Водночас інтеграція волонтерської діяльності в систему професійної підготовки потребує методичного супроводу, чіткого визначення освітніх результатів і критеріїв оцінювання, що забезпечує її педагогічну доцільність.

Отже, організація практичної підготовки та стажування майбутніх тренерів у кризових умовах передбачає використання альтернативних баз практики, активне залучення до волонтерської та соціально орієнтованої діяльності, а також системне моделювання нестандартних професійних ситуацій. Реалізація зазначених підходів забезпечує практичну спрямованість підготовки, сприяє формуванню професійної адаптивності та готовності майбутніх тренерів до ефективної діяльності в умовах воєнних і соціальних ризиків.

Таким чином розкрито змістово-методичні напрями трансформації професійної підготовки майбутніх тренерів у закладах вищої освіти в умовах воєнних і соціальних ризиків, що дало змогу окреслити практичні механізми реалізації визначених концептуальних положень. Доведено, що ефективність професійної підготовки в сучасних умовах значною мірою залежить від гнучкості освітніх програм, адаптивності форм і методів навчання та варіативності організації практичної підготовки.

Установлено, що актуалізація змісту освітніх програм підготовки тренерів у воєнний період має здійснюватися шляхом корекції навчальних дисциплін, посилення міждисциплінарної інтеграції та цілеспрямованого включення безпекових і психолого-педагогічних модулів. Такий підхід забезпечує відповідність підготовки майбутніх тренерів реальним умовам професійної діяльності та сприяє формуванню комплексної професійної готовності до роботи в умовах нестабільності.

Визначено, що організація практичної підготовки та стажування майбутніх тренерів у кризових умовах має ґрунтуватися на залученні альтернативних баз практики, інтеграції волонтерської та соціально орієнтованої діяльності, а також системному моделюванні нестандартних професійних ситуацій. Зазначені підходи сприяють набуттю реального професійного досвіду, розвитку соціальної відповідальності та формуванню адаптивності як ключової якості сучасного тренера.

4. Формування професійної готовності майбутніх тренерів до діяльності в умовах воєнних і соціальних ризиків

Сучасні воєнні та соціальні ризики істотно ускладнюють умови професійної діяльності тренера, висувуючи підвищені вимоги до рівня його професійної готовності, адаптивності та особистісної стійкості. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема цілісного формування професійної готовності майбутніх тренерів у закладах вищої освіти, що має забезпечувати їхню здатність ефективно виконувати професійні функції в ситуаціях нестабільності, невизначеності та підвищеного ризику.

Професійна готовність майбутніх тренерів розглядається як інтегративне утворення, що поєднує мотиваційно-ціннісні орієнтації, систему професійних знань і вмінь, особистісні якості та здатність до саморегуляції й прийняття відповідальних рішень у кризових умовах. Особливу увагу зосереджено на визначенні структури професійної готовності, механізмів її формування та підходів до оцінювання рівня її сформованості з урахуванням специфіки воєнного періоду.

4.1. Структура професійної готовності майбутнього тренера в умовах ризиків

Професійна готовність майбутнього тренера в умовах воєнних і соціальних ризиків є складним інтегративним утворенням, що відображає здатність особистості ефективно здійснювати професійну діяльність за умов нестабільності, невизначеності та підвищеного психоемоційного навантаження. У сучасному науково-педагогічному дискурсі професійна готовність розглядається не лише як сукупність фахових знань і вмінь, а як цілісна система мотиваційних, когнітивних, діяльнісних і регулятивних характеристик, що забезпечують результативність професійної діяльності тренера в кризових ситуаціях.

Базовим елементом структури професійної готовності виступає мотиваційно-ціннісний компонент, який відображає спрямованість особистості

майбутнього тренера на професійну діяльність, усвідомлення її соціальної значущості та прийняття гуманістичних і професійних цінностей. В умовах воєнного стану мотиваційно-ціннісний компонент набуває особливої ваги, оскільки саме він визначає стійкість професійних намірів, готовність до виконання розширених професійних ролей і здатність зберігати професійну ідентичність у складних умовах. До його змісту належать ціннісні орієнтації на збереження життя і здоров'я, соціальну відповідальність, педагогічний гуманізм, а також внутрішня мотивація до професійного саморозвитку та служіння суспільству.

Не менш важливим є когнітивно-професійний компонент, який охоплює систему професійно орієнтованих знань, необхідних для здійснення тренерської діяльності в умовах ризиків. До нього належать знання з теорії і методики спортивного тренування, педагогіки, психології, безпеки життєдіяльності, основ кризового менеджменту та домедичної допомоги. У воєнний період когнітивно-професійний компонент розширюється за рахунок знань про організацію тренувального процесу в умовах обмежених ресурсів, адаптацію навантажень до психофізичного стану спортсменів і забезпечення психологічної безпеки учасників освітньо-тренувальної діяльності. Цей компонент забезпечує інтелектуальну готовність майбутнього тренера до прийняття обґрунтованих професійних рішень у нестандартних ситуаціях.

Ключове значення для реалізації професійної готовності має операційно-діяльнісний компонент, що відображає сформованість практичних умінь і навичок, необхідних для ефективної тренерської діяльності в умовах нестабільності. До його змісту входять уміння планувати й організувати тренувальний процес, застосовувати адаптивні методики навчання і тренування, використовувати альтернативні ресурси та забезпечувати безпеку під час занять. Операційно-діяльнісний компонент тісно пов'язаний із здатністю до творчого застосування професійних знань і гнучкого реагування на зміну умов діяльності.

Важливою складовою професійної готовності в умовах ризиків є регулятивний компонент, який забезпечує самоконтроль, саморегуляцію та психологічну стійкість майбутнього тренера. Цей компонент включає здатність управляти власним психоемоційним станом, долати стресові ситуації, запобігати професійному вигоранню та підтримувати працездатність у складних умовах. Регулятивний компонент виступає необхідною умовою збереження ефективності професійної діяльності тренера в умовах тривалих кризових впливів.

Отже, структура професійної готовності майбутнього тренера в умовах ризиків охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивно-професійний, операційно-діяльнісний і регулятивний компоненти, які перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємодоповнюють один одного. Їх комплексний розвиток у процесі професійної підготовки створює передумови для формування фахівця, здатного ефективно здійснювати тренерську діяльність у складних умовах воєнних і соціальних викликів.

4.2. Розвиток стресостійкості, адаптивності та саморегуляції у майбутніх тренерів.

Умови воєнних і соціальних ризиків істотно підвищують психоемоційне навантаження на суб'єктів освітньо-тренувальної діяльності, що зумовлює особливу актуальність розвитку стресостійкості, адаптивності та саморегуляції у майбутніх тренерів. Здатність ефективно функціонувати в умовах невизначеності, швидко реагувати на зміну обставин і зберігати професійну результативність за умов тривалого стресу розглядається як одна з ключових складових професійної готовності тренера в сучасних кризових умовах.

Важливу роль у формуванні зазначених якостей відіграють психолого-педагогічні механізми, що забезпечують цілеспрямований розвиток особистісної стійкості майбутніх тренерів у процесі професійної підготовки. До таких механізмів належать розвиток усвідомленості та рефлексії, формування навичок емоційної регуляції, опанування стратегій подолання стресових ситуацій, а також створення підтримувального освітнього середовища, орієнтованого на гуманістичні цінності. Застосування тренінгових форм роботи, психологічних практик саморегуляції, групових дискусій і аналізу професійних ситуацій сприяє формуванню у майбутніх тренерів здатності конструктивно взаємодіяти з кризовими чинниками та зберігати внутрішню рівновагу [2; 5; 7].

Суттєве значення у розвитку стресостійкості й адаптивності має роль фізичної культури як ресурсу відновлення, яка в умовах воєнного стану набуває особливого значення. Регулярна рухова активність сприяє зниженню рівня психоемоційної напруги, нормалізації психофізіологічних процесів, підвищенню працездатності та загального рівня життєстійкості. Для майбутніх тренерів фізична культура виступає не лише професійною сферою діяльності, а й інструментом особистісної саморегуляції та відновлення, що дозволяє їм на власному досвіді усвідомлювати оздоровчий і психотерапевтичний потенціал рухової активності.

Використання засобів фізичної культури в освітньому процесі сприяє формуванню навичок керування власним станом, розвитку тілесної усвідомленості та здатності адаптувати фізичні навантаження до актуального психофізичного стану. Такий досвід є особливо цінним для майбутніх тренерів, оскільки він безпосередньо транслюється у їхню подальшу професійну діяльність та роботу з вихованцями, які також перебувають у стані підвищеного стресу.

Особливої уваги в умовах тривалих кризових впливів потребує профілактика професійного вигорання майбутніх тренерів, яке є наслідком хронічного стресу, емоційного виснаження та зниження відчуття професійної значущості. У системі професійної підготовки важливо формувати у здобувачів освіти усвідомлення ризиків професійного вигорання, навички самодіагностики психоемоційного стану та стратегії збереження професійного ресурсу. До ефективних профілактичних заходів належать формування збалансованого професійного навантаження, розвиток навичок тайм-менеджменту, підтримка

соціальних зв'язків і створення умов для професійної рефлексії та взаємопідтримки.

4.3. Критерії та показники сформованості професійної готовності майбутніх тренерів до діяльності в умовах нестабільності.

Оцінювання сформованості професійної готовності майбутніх тренерів до діяльності в умовах воєнних і соціальних ризиків є важливим складником системи професійної підготовки, оскільки дозволяє визначити рівень відповідності результатів навчання сучасним вимогам тренерської діяльності та забезпечити зворотний зв'язок для корекції освітнього процесу.

Основою діагностики виступають якісні та кількісні індикатори, які дозволяють оцінити рівень сформованості мотиваційно-ціннісного, когнітивно-професійного, операційно-діяльнісного та регулятивного компонентів професійної готовності майбутніх тренерів. Якісні індикатори відображають характер професійної мотивації, ціннісні орієнтації, ставлення до професійної діяльності в умовах ризику, здатність до рефлексії та етичної відповідальності. Кількісні індикатори, своєю чергою, дають змогу фіксувати рівень засвоєння професійних знань, сформованість практичних умінь, показники психоемоційної стійкості, адаптивності та здатності до саморегуляції, що забезпечує об'єктивність оцінювання результатів підготовки.

Використання поєднання якісних і кількісних індикаторів дозволяє уникнути однобічності оцінювання та забезпечити цілісне уявлення про професійну готовність майбутнього тренера. Зокрема, кількісні показники можуть бути доповнені результатами анкетування, тестування, експертного оцінювання, аналізу практичної діяльності та самооцінки, що підвищує валідність діагностичних процедур.

На основі визначених критеріїв і показників доцільно виокремлювати рівні сформованості професійної готовності майбутніх тренерів до діяльності в умовах нестабільності. Пропонуємо три рівні: низький, середній і високий рівні, що відображають ступінь інтеграції професійних знань, умінь, особистісних якостей і регулятивних механізмів. Низький рівень характеризується фрагментарністю знань, нестійкою професійною мотивацією та недостатньою готовністю до дій у кризових ситуаціях; середній рівень передбачає наявність базових професійних компетентностей і здатність діяти в умовах ризику за наявності зовнішньої підтримки; високий рівень визначається цілісною професійною готовністю, автономністю в прийнятті рішень, розвиненою стресостійкістю та усвідомленням соціальної відповідальності тренерської діяльності.

Важливим аспектом оцінювання професійної готовності є можливості моніторингу й оцінювання результатів підготовки, що забезпечують безперервний контроль і корекцію освітнього процесу. Моніторинг передбачає систематичне відстеження динаміки сформованості професійної готовності на різних етапах навчання, використання діагностичних інструментів, адаптованих до умов воєнного часу, а також залучення викладачів, наставників і самих здобувачів освіти до процесу оцінювання. Такий підхід сприяє підвищенню

усвідомленості майбутніх тренерів щодо власного професійного розвитку та формуванню відповідального ставлення до результатів підготовки. Системний моніторинг і комплексне оцінювання дозволяють забезпечити якість підготовки тренерських кадрів, своєчасно виявляти проблемні аспекти та сприяти цілеспрямованому вдосконаленню освітнього процесу в умовах воєнних і соціальних ризиків.

Отже, у підрозділі здійснено теоретико-методичне обґрунтування формування професійної готовності майбутніх тренерів до діяльності в умовах воєнних і соціальних ризиків, що дозволило розкрити її структурні компоненти, механізми розвитку та підходи до оцінювання результатів професійної підготовки. Доведено, що професійна готовність тренера в умовах нестабільності має інтегративний характер і формується як єдність мотиваційно-ціннісних, когнітивно-професійних, операційно-діяльнісних і регулятивних характеристик. З'ясовано, що ефективне оцінювання сформованості професійної готовності майбутніх тренерів потребує використання системи критеріїв, показників і рівнів, які поєднують якісні та кількісні індикатори. Наголошено на доцільності впровадження системного моніторингу результатів підготовки як інструменту зворотного зв'язку та корекції освітнього процесу в умовах нестабільності.

Узагальнюючи результати розділу, можна констатувати, що формування професійної готовності майбутніх тренерів до діяльності в умовах воєнних і соціальних ризиків є багатовимірним і цілеспрямованим процесом, який потребує інтеграції змістових, методичних і психолого-педагогічних рішень. Отримані положення створюють теоретичне підґрунтя для подальшого вдосконалення системи професійної підготовки тренерських кадрів і можуть бути використані в практиці закладів вищої освіти фізкультурно-спортивного профілю.

Висновки

У процесі дослідження проблеми трансформації професійної підготовки майбутніх тренерів у закладах вищої освіти в умовах воєнних і соціальних ризиків було отримано такі висновки.

1. За результатами аналізу воєнних і соціальних ризиків як системних чинників трансформації освітнього та спортивного середовища встановлено, що воєнний стан виступає потужним дестабілізуючим фактором, який комплексно впливає на організацію освітнього процесу, ресурсне забезпечення, безпеку та психоемоційний стан учасників освітньо-тренувальної діяльності. Соціальні ризики, пов'язані з міграційними процесами, підвищеною психоемоційною напругою та обмеженням доступу до інфраструктури, поглиблюють кризові явища й зумовлюють необхідність перегляду традиційних моделей підготовки тренерських кадрів. Установлено, що вказані ризики не лише ускладнюють функціонування системи підготовки, а й виступають каталізаторами її якісної трансформації.

2. У ході обґрунтування концептуальних засад оновлення професійної підготовки майбутніх тренерів визначено, що методологічною основою

трансформаційних процесів має виступати інтеграція компетентнісного, системного, ризик-орієнтованого та гуманістично-аксіологічного підходів. Доведено, що компетентнісний підхід забезпечує переорієнтацію підготовки на формування здатності діяти в умовах нестабільності; системний і ризик-орієнтований підходи створюють умови для управління освітніми ризиками та забезпечення стійкості освітнього процесу; гуманістична й аксіологічна парадигми визначають ціннісні орієнтири підготовки, засновані на пріоритеті життя, здоров'я, безпеки та соціальної відповідальності тренерської діяльності.

3. Визначаючи змістово-методичні напрями трансформації професійної підготовки майбутніх тренерів, встановлено, що актуалізація освітніх програм має здійснюватися шляхом корекції навчальних дисциплін, посилення міждисциплінарної інтеграції та цілеспрямованого включення безпекових і психолого-педагогічних модулів. Обґрунтовано доцільність трансформації форм і методів навчання на основі поєднання дистанційних, змішаних і мобільних форматів, адаптації практичної та тренерської підготовки до реальних умов воєнного часу, а також активного використання цифрових і симуляційних технологій.

4. У процесі розкриття структури професійної готовності майбутніх тренерів до діяльності в умовах нестабільності встановлено, що вона є інтегративним утворенням, яке поєднує мотиваційно-ціннісний, когнітивно-професійний, операційно-діяльнісний і регулятивний компоненти. Доведено, що ефективність професійної діяльності тренера в умовах воєнних і соціальних ризиків визначається не лише рівнем фахової підготовленості, а й сформованістю стресостійкості, адаптивності, саморегуляції та готовності до прийняття відповідальних рішень у кризових ситуаціях.

5. Обґрунтовуючи підходи до оцінювання сформованості професійної готовності, визначено систему критеріїв і показників, що поєднують якісні та кількісні індикатори, а також виокремлено рівні сформованості професійної готовності майбутніх тренерів до діяльності в умовах нестабільності. Установлено, що системний моніторинг результатів підготовки дозволяє здійснювати цілеспрямовану корекцію освітнього процесу, підвищувати його ефективність і забезпечувати відповідність підготовки сучасним викликам воєнного часу.

Узагальнюючи результати дослідження, можна констатувати, що трансформація професійної підготовки майбутніх тренерів у контексті воєнних і соціальних ризиків має носити системний, концептуально обґрунтований і ціннісно орієнтований характер. Реалізація визначених теоретико-методичних положень створює умови для підготовки професійно мобільних, психологічно стійких і соціально відповідальних тренерських кадрів, здатних ефективно здійснювати професійну діяльність у складних умовах сучасної нестабільності.

Список використаних джерел

1. Башавець Н. А., Федорищак Р. Л., Бондарович О. П., Овчарук В. В., Рубан А. К. Вдосконалення професійної компетентності тренерів різних видів

- спорту. Вісник науки та освіти. 2023. № 8 (14). С. 402–415. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-8\(14\)-402-414](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-8(14)-402-414)
2. Бондаренко О. В., Пільгова С. Г. Філософські аспекти успішної діяльності тренера. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 57, ч. 1. С. 146–150. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.1.29>
3. Борейко Н., Юшко О., Азаренкова Л. Гуманістична спрямованість підготовки спортивного тренера. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2024. Вип. 3К (176). С. 123–127. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3К\(176\).26](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3К(176).26)
4. Жиденко А., Паперник В. Професійна підготовка тренерів у галузі фізичної культури та спорту. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2023. Вип. 3К (162). С. 142–147. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.3К\(162\).28](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.3К(162).28)
5. Квасниця О. М., Квасниця І. М., Флерчук В. В. Формування професійної мобільності майбутнього фахівця сфери фізичної культури і спорту під час проходження практики. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2022. Вип. 3 (148). С. 56–61. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.3\(148\).13](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.3(148).13)
6. Лаврентьев О., Крупеня С., Малинський І. Формування моделі професійної підготовки тренера з обраного виду спорту. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2021. Вип. 5 (136). С. 58–61. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.5\(136\)](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.5(136))
7. Пивоваров А. А., Цибровський А. І. Проблеми занять із фізичної культури під час карантину та війни. *International scientific innovations in human life: Proceedings of XIII International Scientific and Practical Conference*. Manchester, 6-8 July 2022. Manchester, 2022. С.274-278.
8. Ребрина А. А. Особливості професійно-педагогічної діяльності тренера-викладача з виду спорту та його професійно-важливі якості. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2021. Вип. 9 (140). С. 86–89. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.9\(140\).19](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.9(140).19)
9. Тимошенко О. Особистісно зорієнтована підготовка тренерів з футболу: технологія педагогічного дизайну. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 3 (37). С. 1–10. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3\(37\)-632-642](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3(37)-632-642)
10. Толкунова І. В. Стресостійкість студентів-спортсменів у кризових умовах воєнного часу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 15. 2025. Вип. 2 (157). С. 120–126. URL: <https://spppc.com.ua/index.php/journal/article/view/2561>

11. Федорова Я.В. Стрес та його роль в навчальній діяльності студента. Проблеми сучасної педагогічної освіти. *Педагогіка і психологія*. 2013. Вип. 39(4). С. 290-294.
12. Черненко С., Олійник О., Сорокін Ю., Коваль О. Характеристика освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. *Вісник Прикарпатського університету*. Серія: Фізична культура. 2020. Вип. 36. С. 86–94. DOI: <https://doi.org/10.15330/fcult.36.86-94>
13. Шамич О. М., Іваннікова Г. В. Аналіз методологічних та психолого-педагогічних аспектів фахової підготовки тренерів-викладачів фізичного виховання та спортивних педагогів. *Progressive research in the modern world* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (1–3 лют. 2023 р.). Boston : WoScience Publisher, 2023. С. 377–384. URL: <http://surl.li/qdhotn>
14. Шапар К. О., Коломєйцева О. М., Довгопол Е. П. Адаптація навчальної програми з фізичного виховання студентів ЗВО в умовах дистанційного навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 15. 2024. Вип. 1 (156). С. 98–104. URL: <https://spppc.com.ua/index.php/journal/article/view/2005>
15. Шебанова В. І. Тілесно-орієнтовані техніки та прийоми подолання кризових станів. Психологічні ресурси в умовах життєвої та суспільної кризи: соціальний та особистісний виміри: колект. моногр. / за наук. ред. О.С. Блинова, відпов. ред. В. Ф. Казібекова. Херсон, 2021. С. 253-278.